

ci zgodnie stwierdzili, że na stronie internetowej mogą być zamieszczane odnośniki do blogów w ramach działu „więcej informacji”. Ze względu na bardzo duże zainteresowanie tematem konferencji „Religion and Territory” zorganizowanej w dniach 25-26 października 2012 r. na Uniwersytecie w Manchesterze, za słuszne uznano dodanie takiego tematu w ramach działu „geografia religijna”. W miarę możliwości technicznych rozważono potrzebę zilustrowania danych o charakterze statystycznym w formie mapy dla każdego z poszczególnych krajów.

Korespondenci jednomyślnie opowiedzieli się za zorganizowaniem kolejnej konferencji. W wyniku dyskusji podjęto decyzję, aby następna konferencja odbyła się w 2014 r. w Strasburgu, wśród zaproponowanych tematów znalazły się: „religie w miastach” (w mieście) i „symbole religijne w przestrzeni publicznej”. Kolejne spotkanie korespondentów odbędzie się w 2013 r. w Paryżu.

Piotr Stanisław i Michał Zawisłak wyrazili gotowość zorganizowania konferencji na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Za prawdopodobny termin konferencji w Lublinie uznano rok 2016.

Michał Zawisłak

Ogólnopolska konferencja naukowa pt. *Religia i etyka w edukacji publicznej*, Warszawa, 16 listopada 2012 r.

W dniu 16 listopada 2012 r. na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa pt. *Religia i etyka w edukacji publicznej*. Organizatorami tego wydarzenia były: Katedra Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW, Katedra Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego na Wydziale Prawa i Administracji UKSW oraz Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego. Podjęcie tematyki nauczania religii i etyki w szkole było próbą odpowiedzi na wątpliwości, jakie pojawiły się w związku z prawną regulacją tych zagadnień. Szczególną uwagę zwrócono na rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych. Usunięcie, na jego podstawie, religii z grupy przedmiotów wchodzących w skład

ramowego planu nauczania, których bezpłatność zapewnia art. 7 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, zrodziło poważne wątpliwości co do zgodności rozporządzenia z aktami prawnymi wyższego rzędu, w szczególności z Konstytucją RP, która gwarantuje rodzicom prawo do wychowania dzieci zgodnie z ich przekonaniami oraz związane z nim prawo do nauczania religii w szkołach.

Po powitaniu prelegentów i przybyłych gości przez władze uczelni i organizatorów konferencji oraz po wprowadzeniu w omawianą tematykę, głos zabrał, w imieniu nieobecnej z powodów służbowych Minister Edukacji Narodowej Krystyny Szumilas, min. Tadeusz Sławewski, Sekretarz Stanu w MEN. Podkreślając znaczenie szkoły w podtrzymywaniu wartości chrześcijańskich i tradycji narodowych, podzielił opinię o potrzebie ustawowych regulacji wątpliwych kwestii. Jednocześnie zapewniał, że nie ma podstaw do niepokoju o pozycję religii w szkole, jaki wywołuje wspomniane już rozporządzenie, nie jest bowiem intencją ministerstwa pogorszenie istniejącego stanu.

Pierwszej z czterech sesji przewodniczył bp Antoni Dydycz z diecezji drohiczyńskiej. W tematykę szkolnictwa wprowadził Prefekt Kongregacji Wychowania Katolickiego kard. Zenon Grocholewski. Powołując się na dokumenty Kościoła katolickiego, jak również na akty prawa międzynarodowego oraz konstytucje poszczególnych państw, przedstawił referat: *Prawo rodziców do religijnego i moralnego wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami*. Zgodnie z zasadą pomocniczości państwo powinno stwarzać warunki do realizacji omawianego prawa, zarówno poprzez dawanie możliwości wyboru szkoły zgodnie z kierunkami wychowawczymi rodziców, jak również poprzez możliwość otrzymania w szkołach publicznych nauczania religijnego, zgodnego z ich przekonaniami. Prefekt Kongregacji stwierdził, że wolność wychowania i wolność religii to dwa filary, na których należy budować system edukacyjny i szkolny, dbający o integralny rozwój człowieka, a Kościół ze względu na swą misję nie może zrezygnować z posługi w tym obszarze.

Następny prelegent, którym był ks. prof. dr hab. Józef Krukowski, swój referat zatytułował: *Nauczanie religii i etyki w szkołach publicznych w państwach Unii Europejskiej*. Temat ukazał z uwzględnieniem bogatego kontekstu kulturowego i społeczno-politycznego oraz potrzeby gwarancji prawa wolności sumienia i religii, w tym prawa do wychowania dzieci zgodnie z przekonaniami religijnymi ich rodziców. Oryginalność podejścia do omawianego tematu w rzeczywistości europejskiej polega na poszano-

waniu chrześcijańskiego dziedzictwa duchowego, a jednocześnie ochronie w warunkach pluralizmu wolności sumienia i religii tak w aspekcie negatywnym, jak i pozytywnym. Zasadnicza część referatu poświęcona była charakterystyce pięciu podstawowych modeli nauczania religii w Europie, zróżnicowanych m.in. co do obligatoryjności lekcji religii w szkołach czy też przekazywanych treści. W referacie zasygnalizowane zostały ważniejsze momenty ewolucji stosunku Unii Europejskiej do kościołów i związków wyznaniowych, od stanowiska „neutralnego” w wersji francuskiej, do poszanowania niezależności państw członkowskich w określaniu relacji państwo–kościół, a zatem również w kwestii nauczania religii w szkołach. Na zakończenie ks. prof. J. Krukowski odniósł się do budzącego wątpliwość rozporządzenia MEN z 7 lutego 2012 r., które uznał za sprzeczne zarówno z Konkordatem, jak i Konstytucją RP, ponieważ usunięcie lekcje religii z ramowego planu nauczania daje możliwość zaprzestania finansowania tego przedmiotu z budżetu państwa, co w przypadku braku funduszy w budżetach jednostek samorządu terytorialnego może spowodować wycofanie religii ze szkół. Jednocześnie wyraził nadzieję, że kwestia ta zostanie rozwiązana w drodze porozumienia, bez potrzeby uciekania się do rozstrzygnięć sądowych.

W drugiej sesji obrad pod przewodnictwem mgr. Mariusza Radajewskiego, naczelnika Wydziału Rejestru oraz Obsługi Organizacyjno-Administracyjnej w Departamencie Wyznań oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji, jako pierwszy wystąpił ks. dr hab. Piotr Tomasik, prof. UKSW, Członek Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. W referacie pt. *Stanowisko Konferencji Episkopatu Polski w sprawie nauczania religii w szkołach publicznych* prelegent stwierdził, że w ciągu minionych 22 lat ewolucja stanowiska KEP w omawianej sprawie dokonywała się pod wpływem zmieniającej się sytuacji prawnej oraz społecznej. Po przedstawieniu najważniejszych dokumentów Kościoła powszechnego i lokalnego, dotyczących prowadzenia katechezy, zauważył, że organizowanie nauczania religii w szkołach skutkuje tym, że katecheta jest zobowiązany do wierności wobec Kościoła oraz lojalności wobec szkoły. W swoim przedłożeniu ks. prof. Tomasik wskazał 6 grup problemów, z którymi borykano się w ostatnich latach. Są nimi: prowadzenie religii w przedszkolach, zaliczanie do stażu pracy nauczycielskiej czasu nauczania religii w salkach parafialnych w latach 1990-1997; przeprowadzania awansu zawodowego przez katechetów, wprowadzenia możliwości zdawania religii na maturze,

wliczania ocen z religii do średniej i poruszane już niejednokrotnie wątpliwości związane z rozporządzeniem MEN z 7 lutego 2012 r.

Kolejny referat pt. *Kompetencje Ministra Edukacji Narodowej dotyczące nauczania religii i etyki w szkołach publicznych* zaprezentował dr hab. Józef Koredczuk, prof. UW. Rozpoczynając od przywołania przepisów prawa polskiego gwarantujących nauczanie religii w szkole, wyraził pogląd, że katecheza w szkołach publicznych jest jednym ze sposobów wywiązywania się państwa z powinności wobec obywateli w zakresie określonych w Konstytucji RP gwarancji wolności religijnej. Ze strony państwa podmiotem odpowiedzialnym za zapewnienie nauczania religii w szkole jest minister właściwy ds. oświaty, a nie, jak można by było sądzić, minister właściwy ds. wyznań religijnych. Podstawowe ramy działalności oświatowej minister określa w wydawanych przez siebie rozporządzeniach, które jeśli dotyczą spraw wyznaniowych, powinny być podpisane po porozumieniu z zainteresowanymi związkami wyznaniowymi. Przykładem jest rozporządzenie z 14 kwietnia 1992 r. „w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach”. Mimo braku delegacji ustawowej, na mocy tego rozporządzenia wprowadzono możliwość nauczania w szkołach również etyki, co podtrzymał Trybunał Konstytucyjny. W podsumowaniu prelegent podkreślił, iż nauczanie religii jest sprawą związków wyznaniowych, natomiast minister właściwy ds. oświaty powinien dbać jedynie o stworzenie, zgodnie z prawem, warunków umożliwiających realizację tego nauczania.

Trzeciej sesji przewodniczył dr hab. Zbigniew Cieślak, prof. UKSW, Sędzia Trybunału Konstytucyjnego. W pierwszym referacie zatytułowanym *Nauczanie etyki w szkołach publicznych* dr hab. Tadeusz Zieliński, prof. ChAT, przedstawił podstawy prawne i realizację zajęć z etyki. Stwierdził, że o ile nauczanie religii ma swoje umocowanie w Konstytucji RP, Konkordacie oraz w ustawach, o tyle etyka nauczana jest jedynie na postawie aktu wykonawczego, co należałoby zmienić. Poza tym nauczanie religii i związane z nim kwestie programów czy kwalifikacji nauczycieli należą do kompetencji władz kościelnych, gdy tymczasem w sprawach związanych z etyką decyzje podejmuje władza państwowa. W obecnym stanie prawnym i różnorodnej praktyce wątpliwości budzi rygor uczestnictwa w nauce religii bądź etyki oraz możliwość rezygnacji w trakcie roku szkolnego, co powinno być również, zdaniem prof. T. Zielińskiego, przedmiotem regulacji ustawowej. Kolejna propozycja *de lege ferenda* dotyczy delegacji ustawowych umów państwowo-kościelnych, zawieranych w celu

określenia kwalifikacji nauczycieli religii. W normie pozytywnej powinna również być przesądzona sprawa oceny z religii na świadectwach szkolnych oraz wliczanie ocen do średniej.

Kolejny referat ks. dra hab. Krzysztofa Warchałowskiego, prof. UKSW, poświęcony był wymogom dotyczącym przygotowania oraz prawom i obowiązkom nauczycieli religii i etyki. Prelegent omówił najpierw ogólne kwalifikacje zawodowe dotyczące nauczycieli religii zawarte w prawie oświatowym, a następnie wskazał art. 12 ust. 3 Konkordatu z 1993 r., który odnośnie do kwalifikacji szczegółowych nauczycieli religii odsyła do porozumień zawartych między przedstawicielami władz kościelnych i państwowych. Aktualnie w Polsce istnieją jedynie cztery takie porozumienia i nie obejmują one wszystkich zainteresowanych związków wyznaniowych. Poza tym zauważa się konieczność uregulowania tych kwestii w aktach normatywnych, które byłyby źródłami prawa powszechnie obowiązującego, ponieważ obecnie zawierane porozumienia takimi nie są. Prelegent stwierdził, że wymogi stawiane nauczycielom religii są niższe niż wymogi dotyczące innych nauczycieli, co również powinno być w miarę możliwości zmienione. Jeśli chodzi o kwalifikacje wymagane od nauczycieli etyki, to wynikają one z przepisów ogólnych prawa oświatowego. Prawa i obowiązki pracownicze nauczycieli religii i etyki, co do zasady, nie różnią się od statusu prawnego pozostałych nauczycieli. Wątpliwość może zatem budzić zakaz podejmowania przez nauczyciela religii obowiązków wychowawcy klasy. Ponadto nauczyciele religii podlegają prawu wewnętrznemu związków wyznaniowych, które może nałożyć na nich dodatkowe obowiązki lub przyznać dodatkowe uprawnienia.

Następne wystąpienie zatytułowane *Pozycja prawna religii jako przedmiotu w edukacji publicznej* przedstawił dr Paweł Sobczyk (UKSW). Wychodząc od tzw. ustaw wyznaniowych z dnia 17 maja 1989 r., które stwarzały możliwość organizowania nauki religii w punktach katechetycznych, ale również w innych pomieszczeniach udostępnionych na ten cel przez osobę prawną, prelegent nakreślił ewolucję pozycji prawnej nauczania religii w szkole. Przypomniął instrukcje z 3 i 20 sierpnia 1990 r. dotyczące powrotu nauczania religii do szkół oraz orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 stycznia 1990 r., który uznał to za zgodne z wówczas obowiązującą Konstytucją PRL, co więcej wskazał wiele umów międzynarodowych zobowiązujących państwo polskie do organizacji nauczania religii w szkołach. Na mocy art. 12 ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. nauka religii w publicznych przedszko-

lach i szkołach organizowana jest na życzenie rodziców lub pełnoletnich uczniów, a kwestie szczegółowe mają być uregulowane w rozporządzeniach MEN, po porozumieniu z przedstawicielami kościołów i związków wyznaniowych. Prawo to potwierdzone zostało w art. 12 Konkordatu w 1993 r., jak również w art. 53 ust. 3 i 4 oraz w art. 48 ust. 1 Konstytucji RP z 1997 r. Z przytoczonych przepisów wynika, że nauczanie religii jest takim samym przedmiotem, jak każdy inny, a ewentualne różnice w jego traktowaniu powinny wynikać jedynie z uzasadnionej specyfiki. Prelegent odniósł się również do przywoływanego wielokrotnie rozporządzenia MEN z dnia 7 lutego 2012 r. Podał w wątpliwość zarówno procedurę wydania, jak i jego treść. Prelegent zakwestionował zasadność podejmowania nowelizacji, skoro – zgodnie z wypowiedzią min. Sławeckiego – nie ma intencji naruszania statusu religii w szkole.

Ostatniej sesji przewodniczył ks. dr hab. Józef Wroczeński, prof. UKSW. Pierwszy referat pt. *Symbole religijne w szkole publicznej* wygłosił ks. dr hab. Piotr Stanisz, prof. KUL. Polskie regulacje w tej kwestii prelegent ukazał na tle różnorodnych rozwiązań prawnych przyjmowanych w innych państwach europejskich. Przedstawił zarówno francuski model, w którym obowiązuje zakaz umieszczania symboli religijnych w szkole, jak i diametralnie odmienne rozwiązania włoskie, gdzie krzyżki stanowią obowiązkowe wyposażenie sal lekcyjnych, co zresztą ostatecznie nie zostało zakwestionowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Są też państwa europejskie, w których sprawa ta nie została wyraźnie uregulowana. Natomiast w Polsce istnieje jedynie możliwość, a nie obowiązek umieszczania krzyża w pomieszczeniach szkolnych. Obecność krzyży w polskich szkołach ks. prof. P. Stanisz skonfrontował z zasadą wolności sumienia i religii, prawem rodziców do wychowania dzieci zgodnie z ich przekonaniami oraz z zasadą bezstronności światopoglądowej władz publicznych, omawiając przy tym dopuszczalne ograniczenia tych wolności. Prelegent podkreślił, że zawieszenie krzyża nikogo do niczego nie przymusza, nikomu też nie przeszkadza w realizowaniu jego praw. Ponadto krzyż w salach szkolnych nie powinien budzić sprzeciwu, gdyż bardzo mocno wpisuje się w polską tożsamość, a zadaniem szkoły jest wychowywanie w duchu narodowej tożsamości.

W kolejnym wystąpieniu dr Michał Poniąkowski (UKSW) podjął temat *Finansowanie nauczania religii w szkołach publicznych z budżetu państwa*. Przeprowadzona analiza źródeł o charakterze aksjologicznym oraz źródeł prawnych pozwoliła na potwierdzenie zasadności finansowania lekcji

religii przez państwo, które w ten sposób realizuje zawarty w Konstytucji obowiązek. Prelegent podkreślał, iż wynikająca z art. 53 ust. 4 Konstytucji RP fakultatywność odnośnie do nauczania religii w szkole dotyczy jedynie rodziców lub pełnoletnich uczniów, którzy mogą zdecydować o wyborze tego przedmiotu, nie zaś władz państwowych, które wobec życzenia rodziców są zobowiązane to nauczanie zorganizować. W podsumowaniu stwierdził, że skoro nauczanie religii gwarantują przepisy Konstytucji RP, nie ma podstaw do odmowy przeznaczania z budżetu państwa środków na wynagrodzenia dla katechetów

Ostatni referat pt. *Prawa rodziców i uczniów dotyczące nauczania religii w szkole publicznej w prawie polskim* wygłosiła dr Małgorzata Czuryk (AON). W swoim wystąpieniu zasadniczo skoncentrowała się na wątpliwościach pojawiających się co do oświadczeń składanych przez rodziców bądź uczniów, na podstawie których prowadzone mają być lekcje religii ewentualnie etyki. Prelegentka zwróciła uwagę na to, iż są to oświadczenia wyrażające wolę uczestnictwa w zajęciach, a nie, jak zarzucają niektórzy, sprzeczne z Konstytucją RP domaganie się ujawniania przekonań religijnych. Poza tym Trybunał w Strasburgu nie zarzucił nieprawidłowości przepisów prawa polskiego w kwestiach nauczania religii i etyki, a tylko niewłaściwe ich zastosowanie w pojedynczych przypadkach.

Każdą sesję kończyła ożywiona dyskusja, co potwierdziło trafność w wyborze tematu i duże zainteresowanie uczestników. Na podkreślenie zasługuje fakt przybycia na konferencję przedstawicieli wielu ośrodków naukowych, władz państwowych, samorządowych oraz kościelnych. Konferencję zakończył ks. prof. Józef Krukowski, który dziękując wszystkim za udział, wyraził nadzieję, że budzące wiele uzasadnionych wątpliwości rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. „w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych”, zostanie jak najszybciej poprawione.

Katarzyna Więcek